

INGLIZ TILI XALQARO ALOQA TILI SIFATIDA

Guliston tumani poletexnikumi ingliz tili o'qituvchisi

Djanikulova Sevara Mamidjanovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilining xalqaro aloqa tili sifatidagi roli, uning global tarqalishi va ta'siri muhokama qilinadi. Ingliz tilining dunyo miqyosida ustun mavqega ega bo'lishining sabablarini, shuningdek, bu jarayonning ijobiy va salbiy oqibatlarini tahlil qiladi. Xususan, ingliz tilining turli hududiy variantlari, pidgin va gibril tillarning shakllanishi tilning standartlashuvi bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqarishi mumkinligi qayd etiladi.

Kalit so'zlar: ingliz tili, xalqaro aloqa, global til, tilshunoslik, Devid Kristal, lingvistik o'zgarishlar, pidgin, gibril tillar, xalqaro muloqot.

Kirish. Zamonaviy davr globallashuv va integratsiya asridir. Bu jarayonlar makon va vaqtni siqib chiqaradi, chegaralarni ochadi, dunyoning istalgan nuqtasida aloqalarni o'rnatish va "real vaqtda" muloqot qilish imkonini beradi, bizning ulkan dunyomizni global qishloqqa aylantiradi. Shu sababli, bugungi kunda sayyoramizning barcha aholisi uchun umumiy bo'lgan, turli mamlakatlardagi odamlarning bir-biri bilan erkin muloqot qilishiga imkon beradigan xalqaro tilga ayniqsa ehtiyoj katta. Shuni ta'kidlash kerakki, "xalqaro til" atamasi tilshunoslikda mustahkamlangan, uning turli talqinlari barcha lingvistik lug'atlarda, ma'lumotnomalarda va ensiklopediyalarda berilgan. Shunday qilib, O.S.ning ta'rifiga ko'ra. Axmanova, xalqaro (umumjahon, universal, jahon, universal) til - xalqaro aloqa vositasi sifatida taklif qilingan sun'iy yordamchi til.

Tahlil va natijalar. Longmanning til o'rgatish va amaliy tilshunoslik lug'atida biz xalqaro tilning quyidagi ta'rifini topamiz: "chet tili yoki xalqaro muloqotning ikkinchi tili sifatida keng qo'llaniladigan til. Ingliz tili eng keng

tarqalgan xalqaro tildir”. Xalqaro muloqotning xorijiy yoki ikkinchi tili sifatida keng qo‘llaniladigan til. Ingliz tili eng keng tarqalgan xalqaro tildir.

Bunday holda, asosiy e’tibor xalqaro muloqotda taxmin qilingan xalqaro tildan foydalanishga qaratiladi va eng muhimi, ingliz tilining xalqaro muloqot tili sifatidagi funktsiyasi tan olinadi.

“Global til” atamasini birinchi marta ingliz olimi Devid Kristal lingvistik foydalanishga kiritgan. Tilning "global" maqomga ega bo‘lishi uchun dunyoning aksariyat mamlakatlarida uning alohida rolini tan olish kerak, deb hisoblagan Kristal bu maqomga ega bo‘lishning uchta usulini yoki tilning uch xil funktsiyasini belgilaydi. Bu, birinchidan, ko‘plab mamlakatlar aholisi uchun asosiy rasmiy tilning vazifasidir. Ikkinchidan, til davlat maqomiga ega bo‘lishi va davlat muassasalarida, huquq tizimida, reklamada, ommaviy axborot vositalarida va ta’lim tizimida keng tarqalishi mumkin. Bunday holda, potentsial global til "ikkinchi" bo‘lishi mumkin, kaftni milliy tilga beradi yoki "birinchi" bo‘lishi mumkin va uni o‘rganish imkon qadar erta boshlanadi. Bunday holda, chet tili yagona rasmiy til bo‘lishi yoki ushbu funktsiyani bo‘lishi mumkin.

Muayyan chet tilini global til sifatida tanlash sabablari har xil. Ular tarixiy zarurat yoki tijorat, madaniy yoki texnologik aloqalarga bo‘lgan ehtiyoj bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Har qanday tilning global maqomga ega bo‘lishi uchun zarur bo‘lgan asosiy shartlardan biri bu tilda so‘zlashuvchilar millatining barqaror ijtimoiy mavqei hisoblanadi, chunki til o‘zi mavjud jamiyatdan ajralmasdir. Kristal asosiy omillarni tili global bo‘lishi mumkin bo‘lgan mamlakatdagi barqaror iqtisodiy, siyosiy va harbiy vaziyat deb ataydi.

Gunter Kress va Robert Xodj o‘zlarining "Til mafkura sifatida" kitobida yozganidek, til neytral kod emas, balki fikrlash odatlari, tushunish usullari, fikrni ifodalash usullari va bilim turlari bilan bog‘liq bo‘lgan dunyo haqidagi tasavvurni yaratadi. Bu odat va amaliyotlar aniq mafkuraviy jihatga ega bo‘lib, uni e’tibordan chetda qoldirib bo‘lmaydi. Hodisa va harakatlarni idrok qilganimizda, ularni til orqali izohlaymiz. Biz ma’lum usullarda ko‘ramiz, eshitamiz va

his qilamiz, chunki jamiyatimizning lingvistik odatlari talqin qilishda muayyan tanlovlarni o'z ichiga oladi. [8] Shunday qilib, G.Kress nuqtai nazaridan ingliz tilida egalik shakllarining ma'lum turlari (John's car) mavjud bo'lib, bu ingliz jamiyatiga xos bo'lgan narsaga ega bo'lishga e'tiborning oqibati bo'lishi mumkin. Shunday qilib, tilda qayd etilgan dunyo haqidagi bizning idrokimiz, go'yo ikkinchi tabiatga aylanadi.

Ingliz tilining ustunligi, shuningdek, Amerika va Yevropa ommaviy axborot vositalarining nafaqat mamlakat ichida, balki xorijda ham katta ta'sirga ega ekanligini anglatadi va bu media kompaniyalari taqdim etayotgan ma'lumotlar va ularning voqealar talqini butun dunyo bo'ylab tarqaladi va sodir bo'layotgan voqealar haqidagi tasavvurga ta'sir qiladi. Bundan tashqari, ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarning kino sanoati va pop madaniyati tomonidan targ'ib qilinadigan turmush tarzi sayyoramizning ko'p joylarida hayot tarzini o'zgartirishga olib keladi. Bularning barchasi ingliz tili o'z ona tili bo'lgan xalqlarning madaniy gegemonligiga olib keladi. Anglo-sakson madaniyati butun dunyoga singdirilayotgani, ingliz tilining tarqalishi esa tafakkurning bir hillashuviga, bu til bilan bog'liq bo'lmagan an'analar va dunyoqarashlar rolining zaiflashishiga olib kelayotgani alohida tashvish uyg'otadi.

Tilning globallashuvi ingliz tilida so'zlashuvchi xalqlarning o'zlari uchun ham xavflidir. Endilikda ingliz tiliga singib ketgan madaniyat ham, hatto ingliz tilida so'zlashuvchi xalqlarning milliy o'ziga xosligi ham go'yoki namoyish etilib, butun dunyo mulkiga aylangandek taassurot paydo bo'ladi[4]. Bir intervyuda Moskva davlat universitetining chet tillar fakulteti dekani. M.V. Lomonosova, filologiya fanlari doktori Svetlana Grigoryevna Ter-Minasova ushbu muammoni kundalik darajada ko'rsatadigan ishni tasvirlaydi. "Men Italiyadagi xalqaro konferensiyasida edim va hisobotlardan so'ng barcha ishtirokchilar kichik kafega borishdi. U yerda asosan italiyaliklar o'tirishardi. Biz rus tilida butunlay shaxsiy narsa haqida gaplashdik va o'zimizni yaxshi his qildik, chunki til bizning himoyamiz edi. Bizning qo'shnilarimiz avstraliyalik ikki

yigit edi, ular ingliz tilida juda samimiy mavzuda gaplashdilar. Va butun kafe ularni tushundi: biz, italiyaliklar, mutlaqo hamma, ularni xuddi do'kon vitrinasiga qo'yishdi, chunki ularning tili ularning qalqoni bo'lishni to'xtatdi, - deydi S.G. Ter-Minasova[3].

Bundan tashqari, ingliz tilining global miqyosda tarqalishi britaniyalik mutaxassislarning zamonaviy dunyoda raqobatbardoshligiga real tahdid sola boshladi, deb yozadi Guardian gazetasi Britaniya Kengashi tomonidan o'tkazilgan tadqiqotga tayanib. Hujjatda aytilishicha, ingliz tilini biladiganlar soni ikki milliardga yaqinlashar ekan, Buyuk Britaniya aholisining an'anaviy til ustunligi yo'qolib bormoqda. Bundan tashqari, ingliz tilini xalqaro muloqot tili sifatida o'rgangan chet elliklar inglizlarga qaraganda ancha qulayroq holatda, chunki ular ikki tilda - o'z ona va ingliz tillarida muloqot qila oladilar[2].

Bunday sharoitda ichki doiradagi davlatlar (Brayan Kachru nazariyasiga ko'ra me'yorlarni belgilovchi davlatlar) ingliz tiliga "egalik huquqini" saqlab qoladimi, unda butun dunyo hamjamiyati unga amal qiladigan me'yorlarni o'rnatadimi? Ilgari, Britaniya imperiyasi davrida Britaniya standarti yagona to'g'ri deb hisoblangan - bugungi kunda vaziyat o'zgargan va ingliz tilining mahalliy standartlari o'zlarining asl egalariga bo'lgan huquqlarda tobora tenglashib bormoqda[6].

Zamonaviy ingliz tilining xususiyatlaridan biri uning o'zgaruvchanligidir. Uning yagona standarti yo'q va bu tilni o'rganmoqchi bo'lgan har bir kishi uning qaysi variantini o'rganishini o'zi hal qilishi kerak: Britaniya, Amerika, Avstraliya, Kanada va boshqalar. Bundan tashqari, Buyuk Britaniyaning tashqi, me'yoriy doiradagi mamlakatlarini tashkil etuvchi sobiq mustamlakalari ingliz tilining har bir o'ziga xos mamlakatga xos xususiyatlarga ega bo'lgan o'z versiyalarini yaratish jarayonida. Bundan tashqari, dunyoda turli tillarda so'zlashuvchilar o'rtasidagi muntazam va ommaviy aloqalar natijasida hosil bo'lgan gibrid tillar deb ataladigan juda ko'p sonli tillar mavjud. Ingliz tili asosida chinglish (xitoy tilidan), denglish (nemis tilidan), franglais (frantsuz tilidan), spanglish (ispan tilidan),

xinglish (hind tilidan), russlish (rus tilidan) va boshqalar, shuningdek, tok pisin (Papua-Yangi Gvineyaning rasmiy tillaridan biriga aylangan pidgin) paydo bo'ldi.

Bu so'zlashuvchilar bir-birini tushunmaydigan lahjalar va pidginlardan ingliz tilining turli xil turlarini rivojlanishiga olib keladimi? Devid Kristalning fikricha, ingliz tilidagi plyuralizm standartlashtirilgan global ingliz tilini yaratishga to'siq sifatida qaralmasligi kerak. Boshqacha qilib aytganda, ingliz tilini dialektlarga va lingvistik navlarga mahalliyashtirish va ingliz tilining global lingua franca sifatida ishlashi bir-birini istisno qiladigan g'oyalar sifatida qaralmasligi kerak. [7] Bugungi kunda 80% hollarda ingliz tili chet tili sifatida gapiradiganlar orasida xalqaro muloqot tili sifatida ishlatiladi. Bu shuni anglatadiki, mahalliy navlardagi farqlarga qaramay, ingliz tili xalqaro miqyosda tushunarli bo'lib qolishi kerak.

Britaniya ingliz tili turli xil ingliz tili variantlari, jumladan, global ingliz tilining ta'siri ostida o'zgarishi mumkinmi? Britaniyalik lingvist Devid Kristal bunday ehtimolni inkor etmaydi. O'zining onlayn chiqishlaridan birida u shuni ta'kidladi: ingliz tilida yakka holda ishlatiladigan "information" so'zi global ingliz tilida tobora ko'proq ko'plik shaklida qo'llanmoqda. Bir kuni u o'zini shu so'zni "informations" shaklida ishlatganini sezdi – chunki u aynan ko'plik ma'nosini ifodalamoqchi bo'lgan. Ma'lum bo'lishicha, taxminan 200 yil avval "information" so'zi ingliz tilida ko'plik shaklida ishlatilgan ekan. Kim biladi, XXI asrda ingliz tili yana qanday kutilmagan hodisalar bilan bizni hayratga soladi?

Xulosa. Ingliz tili bugungi kunda global til sifatida keng qo'llanmoqda va uning turli mamlakatlarda rivojlanishi natijasida yangi lingvistik shakllar paydo bo'lmoqda. Tilshunoslarning fikricha, ingliz tili kelajakda yanada ko'p o'zgarishlarga uchrashi mumkin, ammo u xalqaro muloqot vositasi sifatida o'z ahamiyatini saqlab qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Crystal, D. (2003). English as a Global Language. Cambridge University Press.
2. Axmanova, O.S. (2004). Lingvistik terminlar lug‘ati. Moskva: Nauka.
3. Ter-Minasova, S.G. (2008). Til va madaniyat. Moskva: MSU nashriyoti.
4. Kress, G., Hodge, R. (1993). Language as Ideology. Routledge.
5. The British Council Report (2023). The Future of English? The Guardian tomonidan e‘lon qilingan tahliliy hisobot.
6. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics (2010). Pearson Education.
7. Kachru, B. (1992). The Other Tongue: English Across Cultures. University of Illinois Press.
8. Phillipson, R. (1992). Linguistic Imperialism. Oxford University Press.
9. Buriyeva, F. (2024). Shawkat Rahman's Translation Skills. Miasto Przyszłości, 55, 522-524.
10. Buriyeva, F., & Jasmina, I. (2024). Ikkinchi Jahon Urushi Davri O‘zbek Adabiyotini Tahlil Qilish. Miasto Przyszłości, 55, 225-229.
11. Buriyeva, F., & Narzulloyeva, P. (2024). MUHAMMAD ALI SHE‘RIYATIDA TARIXNING POETIK TALQINI. Analytical Journal of Education and Development, 4(12), 164-167.
12. Buriyeva, F. (2024). THE GRADUAL DEVELOPMENT OF LITERARY TRADITION AND INNOVATION IN POETRY (From the Post-1960s Period). American Journal of Philological Sciences, 4(11), 86-89.
13. Buriyeva, F. (2024). Zamonaviy She‘riyatda Diniy-Tasavvufiy Mavzu Va Timsollar An‘anaviyligi. Miasto Przyszłości, 53, 1347-1350.
14. BURIYEVA, F. (2024). FAXRIYOR IJODIY OLAMI: INDIVIDUAL USLUB VA POETIK MAHORATNING SHAKLLANISH TADRIJI. News of the NUUz, 1(1.6. 1), 303-305.